

НЕОРЕЛІГІЙ В УКРАЇНІ ТА ПРОБЛЕМИ МІЖКОНФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Тетяна Талько

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Анотація:

Проблеми міжконфесійної комунікації і виховання молоді є невіддільним складником проблематики, яка порушується в багатьох публікаціях, що стосуються неорелігійних рухів. Нетрадиційні релігійні вчення, які активно поширюються на теренах України, пропонують свою версію виховного процесу, засновану на ідеях авторитаризму й формування боголюдини. Пересторогам, над якими слід замислитися і які провокують несприйняття вітчизняними дослідниками нетрадиційних релігій і культів на українських теренах, присвячена ця стаття.

Талько Татьяна. Неорелигии в Украине и проблемы межконфессиональной коммуникации в контексте воспитательно-образовательного процесса.

Проблемы межконфессиональной коммуникации и воспитания молодежи являются неотъемлемой частью проблематики, которая рассматривается в большом количестве публикаций, посвященных неорелигиозным движениям. Нетрадиционные религиозные учения, активно распространяющиеся на территории Украины, предлагают свою версию воспитательного процесса, основанную на идеях авторитаризма и формирования богочеловека. Причинам, которые заставляют отечественных авторов настороженно и предубежденно относиться к нетрадиционным религиям и культам, распространяющимся в Украине, посвящена эта статья.

Tal'ko Tetiana. Modern religions in Ukraine and problems of communication between confessions from position of the educational process.

Problems of communication between confessions and education of young people are the main problems touched in many publications about modern cults and religions. Non-traditional cults and religions, which are actively spreading in Ukrainian, offer own point of view at educational process, based on ideas about tyranny, domination and man-god. This article is devoted to the warnings we should think about and which cause non-acceptance of non-traditional religions and cults by Ukraine researchers.

Ключові слова:

нетрадиційні релігійні вчення, неохристиянські рухи, деструктивні культи, тоталітарні секти, міжконфесійна комунікація, духовні цінності, принципи виховання, толерантність, міжконфесійний діалог.

нетрадиционные религиозные учения, деструктивные культи, тоталитарные секты, духовные ценности, неохристианские движения, межконфессиональная коммуникация, принципы воспитания, толерантность, межконфессиональный диалог.

neoreligious cults, neo-Christian confessions, destructive cults, totalitarian sects, communication between confessions, spiritual values, principles of education, dialogue between confessions.

Активне поширення на теренах західноєвропейської і вітчизняної культур нетрадиційних релігійних рухів свідчить про суттєві зміни в ціннісних орієнтаціях сучасної людини, що спонукає до серйозної аналітики різних аспектів неорелігійних вчень. Так, зокрема, на сьогодні недостатньо досліджені й потребують особливої уваги уявлення представників неорелігійних культів про принципи та правила міжконфесійної комунікації, а також приписи, що стосуються виховання молоді.

Розмивання традиційних цінностей шлюбу й сім'ї, пов'язане з суттєвою зміною сенсожиттєвих настанов людини XXI ст., свідчить про значні зрушення в її світогляді, активний духовний пошук, який і став однією з причин появи й активного поширення неорелігійних вчень. Відповідаючи на запит молоді, нетрадиційні релігії пропонують своє бачення сутності історії, сенсу людського життя і його засадничих принципів. Чи є ця версія більш продуктивною для людського співіснування й розвитку, ніж та, що була запропонована людству традиційними релігіями, – над цим питанням слід ще раз поміркувати, не погоджуючись ні з беззастережним сприйняттям нових вчень, ні з однозначним їх

засудженням, що часто демонструють представники ортодоксального православ'я. Нівелювання й відторгнення новітніх релігійних практик як сектантських культів носіями традиційної релігійності, заяви про те, що ці культові практики й вчення несуть у собі винятково загрози для духовності сучасної людини, що не підтверджено глибоким аналізом притаманних цим практикам позитивних і негативних рис, ведуть до їх спрощеної оцінки й зростання напруження в міжконфесійних стосунках.

Негативна риторика представників ортодоксального православ'я насамперед спрямовується проти неоязичництва й неохристиянських течій, таких, як Церква Христа, діяльність якої на наших землях започаткували американські місіонери в 1991 р. Сьогодні вона існує у формі автономних товариств під різними назвами, як-от: «Товариство історичної літератури», «Товариство біблійної літератури», «Церква скелі» тощо. Критики зазначають і Новоапостольська церква (діє в Україні з 1994 р.), Церква Ісуса Христа святих останніх днів (мормони), адвентисти, богумили та ін. Представників цих течій зазвичай називають «искажителями и лжетолкователями» Євангелій, тобто еретиками, що викривили

вчення Христа, довільно його виправляючи й доповнюючи. Викривлення віри може завдати непоправної шкоди душі людини, отже, з еретиками й сектантами не можна підтримувати діалог і терпимі стосунки. У цьому плані не може навіть виникати питання про налагодження дружніх стосунків. А чи може порушуватися питання про досягнення певного компромісу заради громадського спокою? Прислухаймося до логіки критиків, які зауважують, що відступивши від заповідей Христа, новітні релігійні угруповання загострили питання, навіщо потрібні різні течії, якщо Бог залишається для всіх один, так само, як і Біблія? Однією з можливих причин визнається боротьба з тоталітарними тенденціями в житті Церкви. Християнські й більшість неохристиянських спільнот розглядаються як організації настільки чужі одна одній, що досягнення між ними певного консенсусу є немислимим.

До позиції однозначного засудження неорелігійних рухів схиляються й окремі українські науковці, які називають їх деструктивними сектами, а послідовників цих вчень – сектантами. Логіка такого спрощеного підходу зумовлена стурбованістю вітчизняних гуманітаріїв з приводу трансформації традиційної для українського народу християнської системи світобачення в неорелігійну (псевдорелігійну й псевдонаукову, на їхню думку) ідеологію. Наголошуючи на тому, що подібні зміни негативно позначилися на вихованні молодого покоління, призвівши до переоцінки традиційних ціннісних орієнтирів і норм поведінки, деморалізації й дегуманізації особи, браку належного виховання в сім'ї, проблем психічного й духовного здоров'я, український дослідник М. Давидун підкреслює, що кризове українське суспільство, і особливо молодь, є ґрунтом для появи й доволі успішної діяльності нових релігійних сект. Спираючись на документи Львівської єпархії Української Православної Церкви, науковець покладає частину відповідальності за дефіцит об'єктивної інформації про сутність діяльності релігійних сект, причини їх виникнення й особливості прояву на недостатній рівень компетентності педагогічних кадрів у справі організації роботи, спрямованої на запобігання поширенню сектантського впливу серед молоді [2].

Досліджуючи реальну практику соціально-педагогічної роботи, спрямовану на профілактику деструктивних релігійних впливів у молодіжному середовищі, М. Давидун слушно зауважує: «... досягнутий рівень розробки ряду аспектів, що становлять теоретичні підстави підготовки фахівців для соціальної профілактики залучення молоді в релігійні секти, у вузівській освіті

недостатньо опрацьований, тому такі дослідження є актуальними і вчасними. Практично в жодному з сучасних підручників з соціальної педагогіки ця проблема як соціально-педагогічна не порушена і, відповідно, не відображена в змісті професійної підготовки фахівців різних педагогічних галузей» [2]. Науковець вважає, що брак особистісного самовизначення, самостійності в сучасній молоді, а також той факт, що вона значною мірою соціально дезорієнтована призводить до засвоєння нею негативних релігійних настанов і демонструє нездатність протистояти психологічному впливові сект. До того ж кризовий стан існування суспільства й брак соціально прийнятних способів застосування можливостей молоді перешкоджають процесу її повноцінної соціалізації й ведуть до того, що певна її частина намагається утвердитися й самореалізуватися через релігійні секти.

М. Давидун підкреслює, що чинне законодавство також сприяє поширенню сект, бо держава не може відмовити в реєстрації цим організаціям, оскільки в їх статутах не задекларовані ні антигромадянська позиція організації, ні антигуманні принципи. Саме тому вчений наголошує на тому, що виникла реальна необхідність перегляду законодавства у сфері релігії, бо суспільство повинно мати можливість захищати своїх громадян від несанкціонованого вторгнення в їхнє особисте життя й менталітет. Проповідники нової релігійності, роблячи акцент на залученні молоді до своїх організацій, загрожують майбутньому нашого суспільства. Проаналізувавши профілактику деструктивних релігійних впливів на сучасну молодь, М. Давидун виділяє ефективні напрями соціально-педагогічної роботи, які, на його думку, полягають у виявленні молодих людей, схильних до ризику залучення в релігійні секти; у проведенні з молоддю й батьками систематичних цілеспрямованих антисектантських заходів; у підвищенні рівня професійної компетентності педагогів і створенні науково-методичного забезпечення антисектантської профілактичної діяльності; у підвищенні психолого-педагогічної культури батьків для їхнього залучення до антисектантського виховання [2].

Більшість вітчизняних дослідників вважає, що діяльність неорелігійних організацій є деструктивною. Вона призводить до руйнування традиційного життєвого устрою й духовно-культурних цінностей країни, до конфліктів в етноконфесійних відносинах, дестабілізації суспільства. Наприклад, С. Грабовський розглядає новоязичництво як антинаціональну ідеологію, засновану на критиці християнства як

чужорідного, накинутаго ззовні феномена для поневолення українців, переривання їхнього природного розвитку. Критикуючи таку позицію, науковець підкреслює, що з кінця 1980-х і до початку 2000-х рр. ідея відродження української нації включала як загальнообов'язковий складник християнський вимір, причому у вигляді українських християнських традицій, і висновує: «Можна впевнено твердити: процеси формування українського етносу розгорталися саме в просторі буття християнської традиції, відтак українськість як така відпочатково внутрішньо пов'язана з християнством...» [1, с. 78].

Переймаючись майбутнім нашої країни, дослідники основними причинами участі молоді в деструктивних релігійних сектах називають світоглядний, діяльнісний, екзистенційний вакуум, почуття непотрібності й ізоляції в молодих людей. Прагнучи до самоствердження й не маючи можливості здійснити це в реальному житті, молоді люди намагаються компенсувати свою відчуженість у деструктивних сектах [3, с. 33–45].

Безумовно, до вищенаведених думок і пересторог слід прислухатися. Коли йдеться про деструктивні тоталітарні секти, усе, наведене вище, є цілком слушним. Але не можна погодитися з намаганням владнати проблему через її замовчування й запобігання ознайомленню молоді з інформацією про сутність неорелігійних вчень і культів. Навряд чи слушною є думка І. Парфановича про те, що не слід допускати в стіни загальноосвітніх установ місіонерів, що проповідують будь-які релігійні ідеї [4, с. 230–240]. Але є очевидним, що носії християнських ідей давно вже проникли в наші освітні установи. Багато з тих, хто висловлює пересторогу проти «проникнення» адептів неорелігій у навчальні заклади, погоджується з можливістю такого проповідницького місіонерства з боку представників православ'я, католицизму чи греко-католицизму, закриваючи очі на порушення закону про відокремлення церкви від держави й очевидну клерикалізацію нашої освіти, особливо гуманітарної.

Отже, питання про ефективність профілактики залучення молоді до сект через заборону доступу проповідників неорелігійних вчень і послідовників неорелігійних культів до загальноосвітніх закладів викликає зауваження й насправді є спірним розв'язанням проблеми. Ми переконані, що значно кращим є рішення, коли кваліфікований фахівець разом зі студентською аудиторією веде діалог з «місіонерами» різного штибу і, зрештою, має можливість розтлумачити оманливість

представленого вчення. Залишати молоду людину непоінформованою, сам на сам з харизматичним служителем і артистичним проповідником нового релігійного культу поза стінами школи чи вишу є помилковим рішенням. Керуючись принципом «поінформований, отже, озброєний», поважаючи й толеруючи погляди студентства на релігійні проблеми, уже з середини 90-х рр. минулого століття в аудиторіях Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара ведуться дискусії з представниками різних неорелігійних рухів: неоязичниками, кришнаїтами, послідовниками Ошо та іншими носіями нетрадиційної для України релігійності. Це викликає зацікавленість у студентській аудиторії і, зрештою, дає змогу студентам сформулювати свою думку щодо різних релігійних вчень і течій. При цьому слід пам'ятати, що мислення можливе лише за умов нормального критичного ставлення індивіда до своїх інтелектуальних дій, отже, можливості навіювання релігійних догм протистоїть логіка критичного діалогу.

Застосовуючи філософські методології, спробуємо зрозуміти, що насправді являє собою міжконфесійна комунікація й виховний процес. Насамперед зауважимо, що комунікація – це спілкування. Філософія пропонує декілька класифікацій людської комунікації. М. Попович, порівнюючи класифікацію Е. Фромма із запропонованою аналітичною філософією, зауважує, що в людському спілкуванні, яке завжди є *тематичним*, спонукання до певних дій переважає над іншими формами. Спонука здійснюється у формі влади й підпорядкування владі, причому як влада над іншим, так і покора іншому можуть викликати задоволення. Філософ зауважує: «Відчуття насолоди владою є прихованим відчуттям вдоволення від страждання іншого. Норма в цьому випадку означає одночасне вміння підкорятися й командувати, що пересічній людині в суспільстві доводиться робити дуже часто» [5, с. 58].

Комунікація має й емоційний вимір, коли «...йдеться про чуттєвість як спосіб виявлення й об'єктивації внутрішнього стану суб'єкта, опредметнення і, можливо, відчуження його внутрішнього світу через особливі форми поведінки, які можна назвати *жестами* в загальному значенні слова» [5, с. 58]. У комунікації виявляються такі виміри психіки, як егоїзм і альтруїзм, що оприявнюються через певну міру критичного ставлення до себе й свого оточення. Некритичне ставлення до свого оточення може призвести до *навіюваності*. Людина при цьому демонструє повну відсутність власної позиції й надзвичайну легкість зміни

власних переконань під чужим впливом [5, с. 58–59]. Абсолютне покладання на авторитет чи то Святого Письма, чи Бога, чи харизму проповідника веде до того, що навіюваність стає особистісним вибором людини. Наприклад, Свідки Єгови посилаються на авторитет Біблії та Ієгови у виховному процесі, формулюючи його принципи так: покладайтеся на Єгову (Притчі 3:5); будьте відповідальними (1 Тимофію 5:8); Єгова – люблячий Отець (Притчі 8:22, 30); батьки несуть відповідальність за наставлення своїх дітей (Второзаконня 6:6, 7); виховання є необхідним (Ефесянам 6:4) [6, с. 63]. До того ж у ситуації релігійного вибору дуже часто ототожнюються інтелектуальний і моральнісний виміри, хоча, як відомо, «інтелектуальна діяльність різко відрізняється від інших видів оцінки характером критеріїв» [5, с. 59]. У чому ж деструктивність підходів єговістів до розв'язання питань міжконфесійної комунікації й виховання молоді, коли вищенаведені принципи виховання справляють враження абсолютно ідеального рецепту, як бути хорошим. По-перше, хорошим заради кого – заради Єгови. По-друге, це беззаперечне прийняття й виконання затвердженого провідниками «Товариства Свідків Єгови» тлумачення Біблії, яким підміняється можливість індивідуального підходу до розуміння сакрального тексту.

Підсумовуючи, зауважимо, що до факторів, які змушують з пересторогою ставитися до нетрадиційних релігій і заважають налагодженню міжконфесійної комунікації, належать: функціонування певної кількості нетрадиційних конфесій у вигляді закритих сект; культ харизматичного лідера; жорстка дисципліна, яка базується на некритичному сприйнятті всіх положень вчення

й авторитарному лідерстві; несприйняття індивідуальної ініціативи з боку пересічних членів організації; розмивання етнічної ідентифікації українців через відмову від традиційних християнських цінностей. Викликає певну пересторогу також фінансова та інформаційна допомога зарубіжних центрів через можливість впливу сил, зацікавлених в ослабленні економіки й безпеки країни. Підкреслимо, що нові принципи державної політики, які сприятимуть налагодженню адекватної міжконфесійної комунікації в Україні й поглибленню виховного процесу у сфері релігійних відносин із запобіганням негативним впливам деструктивних аспектів неорелігійних вчень і культів, повинні засновуватися на ідеї, що Україна – поліконфесійна країна, а отже, її релігійна політика не може базуватися на симпатіях і антипатіях її політичних провідників. Державна стратегія повинна базуватися на неутручанні держави в релігійне життя, але при цьому за державою повинно залишатися право координувати релігійні процеси відповідно до принципів національної безпеки. Заборона будь-якого насильства в релігійних організаціях, звітність перед державою зарубіжних місіонерів і поширювачів нетрадиційних культів; уведення до програми вищих навчальних закладів на всіх напрямках підготовки бакалаврів курсу «Нетрадиційні релігії й культури» як нормативного; розробка методичного його забезпечення й дослідницьких програм з проблем неорелігійних рухів – усе це аспекти, які сприятимуть налагодженню адекватного міжконфесійного діалогу й вихованню молоді відповідно до принципів толерантності.

Список використаних джерел

1. Грабовський Сергій. Критика бездарного розуму / Сергій Грабовський. — Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2009. — 366 с.
2. Давидун М. А. Практика соціально-педагогічної роботи щодо профілактики деструктивних релігійних впливів у молодіжному середовищі [Електронний ресурс] / М. А. Давидун. — Режим доступу : www.nbu.gov.ua/.../12dmaums.pdf (25.06.16).
3. Некрасова І. М. Психологія і педагогіка проблемних підлітків / І. М. Некрасова, В. В. Седнів. — К. : Марич, 2011. — (Психологічний інструментарій). — Ч. 2. — 64 с.
4. Парфанович І. І. Соціальна профілактика : навч. посібник / І. І. Парфанович. — Тернопіль, 2009. — 259 с.
5. Попович М. Бути людиною / М. В. Попович. — К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. — 223 с.

References

1. Hrabovs'kyi, S. (2009). *Critique of Ungifted Mind*. Nizhyn : Publisher PP Lysenko M. M. [in Ukrainian].
2. Davydun, M. A. *Practice of socio-pedagogical work as for prevention destructive religious influence in the youth environment*. Retrieved from : www.nbu.gov.ua/.../12dmaums.pdf [in Ukrainian].
3. Nekrasova, I. M. (2011). *Psychology and pedagogy of problem teenagers*. Vol. 2. Kyiv : Marych [in Ukrainian].
4. Parfanovych, I. I. (2009). *Social Prevention : study guide*. Ternopil [in Ukrainian].
5. Popovych, M. (2011). *Being a Human*. Kyiv : Publishing House "Kyiv Mohyla Academy" [in Ukrainian].
6. *The Secret of Family Happiness*. Brooklyn : Watchtower Bible and tract society of New-York, Inc. [in Russian].

6. Секрет семейного счастья. — Brooklyn : Watchtower Bible and tract society of New-York, Inc, 2006. — 192 с.

Відомості про автора:

Талько Тетяна Миколаївна
talkotm@ukr.net

Дніпропетровський національний університет
ім. Олеся Гончара
просп. Гагаріна, 72, м. Дніпро,
Дніпропетровська обл.,
49000, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i8.1458>

Надійшла до редакції: 27.07.2016 р.

Прийнята до друку: 25.08.2016 р.

Information about the author:

Tal'ko Tetiana Mykolaivna
talkotm@ukr.net

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
72 Gagarina Avenue, Dnipro,
Dnipropetrovsk region,
49000, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i8.1458>

Received at the editorial office: 27.07.2016.

Accepted for publishing: 25.08.2016.